

Správne trestanie v praxi správnych orgánov

Justičná akadémia Slovenskej republiky
4.4. – 5.4. 2019, Omšenie

JUDr. Katarína Benczová
Najvyšší súd Slovenskej republiky

1

Správny delikt

Protiprávne konanie zodpovednej osoby, ktorého znaky sú uvedené v zákone a s ktorými zákon spája **hrozbu sankcií trestnej povahy** ukladanej v rámci výkonu verejnej správy.

2

Správne delikty

- 1/ **priestupky** podľa zák. č. 372/1990 Zb.
- 2/ **priestupky** uvedené v osobitných predpisoch
- 3/ **disciplinárne a kárne delikty**
- 4/ **poriadkové delikty** – marenie alebo sťažovanie správneho konania
- 5/ **iné správne delikty PO a zmiešané**

Procesná úprava - priestupkový zákon

- správny poriadok
- osobitné predpisy

3

Účel trestu - správnej sankcie

Účelom výkonu trestu je chrániť spoločnosť pred páchatelmi trestnej činnosti, zabrániť odsúdeným v páchaní ďalšej trestnej činnosti a vytvárať podmienky umožňujúce podporovať a rozvíjať pozitívne osobnostné rezervy pre ich resocializáciu, aby viedli riadny život (trestné právo).

- Prostriedok na zabezpečenie dodržiavania právnych predpisov v jednotlivých oblastiach ľudského života
- Prostriedok na udržanie mocenského postavenia štátu prostredníctvom noriem **verejného práva**

4

Trestnoprávne a správne trestanie

1/ Trestnoprávne trestanie

- najzávažnejšie verejnoprávne delikty
- postavenie prokurátora v trestnom procese – reprezentant záujmov štátu
- podrobná hmotno aj procesnoprávna úprava (vrátane zásad trestného konania a ukladania trestov)

2/ Správne trestanie

- verejnoprávne delikty v kompetencii správnych orgánov
- odlišnosť chráneného záujmu
- odlišné postavenie prokurátora
- dvojaký charakter trestania (v zmysle procesu výsledkom ktorého je uloženie sankcie)

5

Rozdiely medzi správnym (SP) a trestným (TP) trestaním

- význam spoločenského záujmu
- výška a druhy sankcií
- postavenie prokurátora
- úmysel/objektívna zodpovednosť
- povinnosť preukazovať splnenie povinností / prezumpcia nevinny

Správne trestanie

- „malé trestné právo“ realizované cez „civilný proces“
- zásadný význam záveru či sa jedná o **obvinenie trestnej povahy**

6

Ústava SR

Čl. 1

(1) Slovenská republika je zvrchovaný, **demokratický a právny štát**. Neviaže sa na nijakú ideológiu ani náboženstvo.

(2) Slovenská republika uznáva a dodržiava všeobecné pravidlá medzinárodného práva, **medzinárodné zmluvy, ktorými je viazaná**, a svoje ďalšie medzinárodné záväzky.

7

Čl. 46 Ústavy SR

(1) Každý sa môže domáhať zákonom ustanoveným postupom svojho práva na **nezávislom a nestrannom súde** a v prípadoch ustanovených zákonom na inom orgáne Slovenskej republiky.

(2) Kto tvrdí, že bol na svojich právach **ukrátený rozhodnutím orgánu verejnej správy**, môže sa obrátiť na súd, aby preskúmal zákonnosť takéhoto rozhodnutia, ak zákon neustanoví inak. Z právomoci súdu však nesmie byť vylúčené preskúmanie rozhodnutí týkajúcich sa základných práv a slobôd.

8

Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (EDĽP)

Čl. 6 ods. 1 Právo na spravodlivé súdne konanie

Každý má právo na to, aby jeho **záležitosť** bola spravodlivo, **verejne** a v primeranej lehote prejednaná **nezávislým a nestranným súdom** zriadeným zákonom, ktorý rozhodne o jeho **občianskych právach alebo záväzkoch** alebo o oprávnenosti **akéhokoľvek trestného obvinenia proti nemu**. Rozsudok musí byť vyhlásený verejne, ale tlač a verejnosť môžu byť vylúčené buď po dobu celého, alebo časti procesu v záujme mravnosti, verejného poriadku alebo národnej bezpečnosti v demokratickej spoločnosti, alebo keď to vyžadujú záujmy maloletých alebo ochrana súkromného života účastníkov alebo, v rozsahu považovanom súdom za úplne nevyhnutný, pokiaľ by, vzhľadom na osobitné okolnosti, verejnosť konania mohla byť na ujmu záujmom spoločnosti.

9

Odporúčania Výboru ministrov Rady Európy

presadzovanie princípov dobrej verejnej správy cestou tzv. soft law

- Rezolúcia (77) 31 Výboru ministrov o ochrane jednotlivca vo vzťahu k aktom správnych orgánov
- Odporúčanie R (91) 1 Výboru ministrov o správnych sankciách
- Odporúčanie Rec (2004) 20 Výboru ministrov o súdnom prieskume správnych aktov

10

Zásadné pojmy

Nezávislý a nestranný súd – zákonom zriadený nezávislý a nestranný orgán ktorý v konaní súdneho charakteru je oprávnený a povinný rozhodnúť so záväznými účinkami o sporoch a veciach ktoré sa mu predložia (Menarini 43509/08).

Trestné obvinenie

Kritériá Engel

11

Trestná povaha obvinenia a sankcie

Kritériá v zmysle rozsudku Engel a ďalší v. Holandsko (1976)

(B. Repík, Ľudské práva v súdnom konaní, MANZ Bratislava 1999)

1/právna kvalifikácia činu vo vnútroštátnom práve

2/povaha deliktu z hľadiska

- subjektu
- chráneného záujmu (všeobecný / partikulárny)
- závažnosti porušenia PN z hľadiska následku a stupňa odsúdenia

3/povaha a stupeň prísnosti sankcie ktorá hrozí dotknutej osobe

výška do úvahy prichádzajúcej všeobecne, účel sankcie (preventívno- represívny / reparačný)

12

Záver o trestnom charaktere

- Priestupky – jednoznačne trestný charakter
- ISD (FO aj PO) – kumulácia aspektov nejaviacich sa samé o sebe ako rozhodujúce ale vo vzájomnej kombinácii zakladajú trestný charakter
- Disciplinárne delikty – prísnosť sankcie
- Poriadkové sankcie - závažnosť sankcie

13

Dôvodová správa k SSP §194 a nasl.

Správne trestanie nie je v právnom poriadku Slovenskej republiky kodifikované. Čiastočne tomu síce je pri priestupkoch a to na základe zákona SNR č. 372/1990 Zb. o priestupkoch. Napriek tomu je naďalej veľký počet priestupkov normatívne konštituovaný v osobitných zákonoch a aj na procesnú úpravu sa subsidiárne aplikuje správny poriadok. Pokiaľ ide o správne delikty (§ 71 ods. 1), tak ich skutkové podstaty sú de lege lata vymedzené vo veľkom množstve osobitných zákonov a procesne sa prejednávajú podľa správneho poriadku. Túto nedostatočnú právnu úpravu správneho trestania preto výrazne dopĺňajú svojou judikatúrou práve správne súdy a ústavný súd. Účelom navrhovanej úpravy správneho trestania v SSP je preto zakotvenie tých základných axiém súdneho prieskumu, ktoré sú špecifické oproti ostatným konaniam. V zmysle štrasburskej judikatúry majú totiž **priestupky trestnoprávny charakter, ktorý sa potom logicky vzťahuje aj na správne delikty**. Správne trestanie preto vo všeobecnosti podlieha ochrane zaručenej v čl. 6 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (právo na spravodlivé súdne konanie), čl. 7 (zákaz trestu bez zákona) a čl. 13 (právo na účinné opravné prostriedky), ďalej aj ochrane zakotvenej v čl. 2 a 4 Protokolu č. 7 k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (odškodnenie za nezákonné odsúdenie a právo nebyť súdený alebo trestaný dvakrát). V odseku 1 sa zavádza **legislatívny pojem správne trestanie**, ktorým sa má rozumieť **rozhodovanie o priestupku, správnom delikte alebo sankcii za iné protiprávne konanie**. V zmysle § 71 ods. 1 sa pritom pod správnym deliktom rozumie kárny, disciplinárny alebo iný správny delikt. Pod iným protiprávnym konaním sa myslí priestupku alebo správne deliktu podobné iné **nedovolené konanie, za ktoré sa podľa zákona ukladá sankcia**. V praxi pôjde najmä o rôzne poriadkové, či iné pokuty ukladané orgánmi verejnej správy. Konanie o správnom trestaní nemá plnohodnotnú procesnú úpravu, ale je len súhrnom výnimiek z konania o správnej žalobe (odsek 2).

14

SSP

§194 ods. 1 **Správnym trestaním** sa na účely tohto zákona rozumie rozhodovanie orgánov verejnej správy **o priestupku, správnom delikte alebo o sankcii za iné podobné protiprávne konanie.**

§195 Správny súd nie je vo veciach správneho trestania viazaný rozsahom a dôvodmi žaloby, ak

c) ide o **základné zásady trestného konania** podľa Trestného poriadku, ktoré **je potrebné použiť na správne trestanie,**

d) ide o **dodržanie zásad ukladania trestov** podľa Trestného zákona, ktoré **je potrebné použiť aj na ukladanie sankcií v rámci správneho trestania,**

15

Základné zásady trestného konania

A/ Všeobecné zásady

- Stíhania len zo zákonných dôvodov a zákonným spôsobom
- Primeranosti a zdržanlivosti
- Práva na spravodlivý proces
- Rýchlosti konania
- Kontradiktórnosti
- Zabezpečenia práva na obhajobu
- Spolupráce so záujmovými združeniami občanov
- Verejnosti

16

B/ zásady začatia konania

- Oficiality
- Legality
- Oportunity
- Obžalovacia
- Ne bis in idem

17

C/ Zásady dokazovania

- Vyhľadávacia
- Bezprostrednosti
- Ústnosti
- Prezumpcie nevinny
- Voľného hodnotenia dôkazov
- Zistenia skutkového stavu bez dôvodných pochybností

18

Základné zásady ukladania trestov

- Absorpčná zásada
- Zákaz reformatio in peius
- Ne bis in idem
- Analogiae legis
- Nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege
- In dubio pro reo
- Zásada retroaktivity

19

Zákaz reformatio in peius

- Priestupkový zákon § 82
- Správny poriadok
- Judikatúra I. ÚS 505/2015, III. ÚS 392/2010 - 33
- Problematika hospodárskej súťaže
- Štrkopiesky Batizovce 2 Sžo/127/2015

20

Ne bis in idem

Čl. 4 ods. 1 Protokolu č. 7 k DOLPZS

Nikto nemôže byť stíhaný alebo potrestaný v trestnom konaní podliehajúcim právomoci rovnakého štátu za trestný čin, za ktorý už bol oslobodený alebo odsúdený konečným rozsudkom podľa zákona a trestného poriadku tohto štátu.

Detto:

- Medzinárodný pakt o politických a občianskych právach, čl. 14 ods. 7
- Schengenský dohovor, čl. 54
- Charta základných práv EÚ, čl. 50
- Čl. 50 ods. 5 Ústavy SR
- Trestný poriadok
- Zák.č. 91/2016 Z.z. o TZPO, čl. 21 ods. 2 (prednosť trestného stíhania pred správnym)

21

Ne bis in idem

I. Súbeh správnych konaní

II. Súbeh trestného a správneho konania

Trestné obvinenie (ENGEL)

Skutok

Subjekt

Skúmanie vecnej a časovej súvislosti :

Zolotukhin v. Rusko (kárne aj trestné odstíhanie závažného správania) – totožný skutok či podstatné črty totožného skutku

De Oliveira v. Švajčiarsko (neprispôsobenie rýchlosti aj ublíženie na zdraví)

A.B. v. Nórsko (správne aj trestné odstíhanie daňových deliktov – dostatočná vecná aj časová súvislosť

Raninen v. Fínsko (odmietanie nastúpenia vojenskej služby)

22

Aplikácia trestnoprávných zásad vo vzťahu správnym deliktom podľa DP.

Pokuta § 154 DP

spáchané zákonom definovaného daňového deliktu, preventívno represívny účel, **trestnoprávny charakter** (druhé a tretie kritérium)

Sankcie § 156 – 157 DP,

úrok z omeškania – porušenie povinnosti, ktorého následok nie je zákonom definovaný ako správny delikt, reparačný charakter, **netrestná povaha**

Záver významný napr. pre aplikovateľnosť zásad ne bis in idem, zákaz reformatio in peius

23

Rozhodnutia ESĽP k otázke trestnoprávnej povahy obvinenia a sankcie

A.aB. v. Nórsko, č. 24130/11,29758/11

- nepriznanie daní z celkového príjmu, pokuta 30% z domeranej dane + trestné stíhanie a následné odsúdenie za daňový podvod

- prípustnosť duality sankcionovania na základe testu dostatočnej vecnej a časovej súvislosti

Jusilla v. Fínsko, č. 73053/01

– za určitých okolností možno považovať finančnú sankciu za sankciu v konaní o trestnom obvinení

Janosevic v. Švédsko, č. 34619/97

– uznanie trestnej povahy penále uloženého za nepravdivé uvedenie nepravdivých tvrdení

24

Lucky Dev v. Švédsko, č. 7356/10

- penále v daňovom konaní má povahu trestnej sankcie a v prípade paralelného vedenia daňového a trestného konania nedochádza k prekážke litispendencie

Jóhannesson v. Island, č.22007/11

- posudzované v zmysle A.a B. proti Nórsku, aj keď má daňové penále trestnoprávnu povahu, vzhľadom na nespĺnenie podmienky vecnej a časovej súvislosti (duplicita konaní) , trestné odsúdenie až 4 roky po právoplatnosti daňových rozhodnutí , bolo skonštatované porušenie Protokolu 7 DOLPZS

25

Nullum crimen sine lege

Postihovanie na základe **generálnej klauzuly** zák.č. 136/2001 Z.z. o ochrane hospodárskej súťaže:

Z judikatúry ESĽP vyplýva, že pojem práva na účely zásady nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege zahŕňa právo majúce pôvod v legislatívnej činnosti **ako aj právo vyplývajúce z judikatúry** (Marianum, ENVI-PAK)

NS SR : 3Sžh/3/2010

26

Judikatúra ÚS SR

PL. ÚS 10/04 - k legitímnemu očakávaniu v kontexte právnej istoty vo vzťahu k zákonodarcovi

III.ÚS 341/07 - k výkladu zákona a viazanosti sudcu (súdu) textom právneho predpisu

II.ÚS 184/2015 – test proporcionality

IV.ÚS 252/04 – základné právo na spravodlivý proces

I.ÚS 255/2010 – kolízia ústavných princípov

27

Aktuálna rozhodovacia činnosť NS SR

1/Správne trestanie (Rozsudok NS SR sp.zn. 3Sžo/128/2015 z 24. mája 2017)

- I. Oblasť správneho trestania je sférou, v ktorej sa uplatňuje plná jurisdikcia správneho súdu preskúmavajúceho administratívne rozhodnutie sankčného charakteru. Uvedená požiadavka vyplýva z interpretácie čl. 6 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.
- II. Žalobca je vo veciach správnych deliktov oprávnený uviesť a poukázať v žalobe i na taký dôkaz, pre ktorý považuje napadnuté rozhodnutie správneho orgánu za nezákonné a nebráni tomu ani skutočnosť, že ho neuplatnil v odvolacom správnom konaní, resp. rozkladovom konaní, ak tak objektívne nemohol urobiť. Krajský súd preto postupoval súladne so zákonom, keď sa s takto označeným dôkazom v žalobe žalobcu riadne v rámci súdneho prieskumu vysporiadal.

28

2/ Sankcia za správny delikt

Rozsudok NSSR, sp. zn. 6Asan/9/2017 z 21. februára 2018

V prípade, že príslušné ustanovenie právneho predpisu obsahuje dve skutkové podstaty správneho deliktu, a teda dva spôsoby správneho sankcionovania, musí správny orgán uloženú sankciu náležite odôvodniť i z hľadiska naplnenia zákonných znakov príslušnej skutkovej podstaty toho ktorého správneho deliktu.

29

3/ Správny delikt

Rozsudok NS SR sp.zn. 6Asan/2/2016 z 13. decembra 2017

I. Nariadenie ústneho pojednávania správnymi orgánmi vo veciach správnych deliktov a iných správnych deliktov je len fakultatívne. V rámci tejto kategórie správnych deliktov sa zásada ústnosti neuplatňuje, a to spolu so zásadou verejnosti a bezprostrednosti. V zmysle správneho poriadku nariadenie ústneho pojednávania je ponechané na správnej úvahe správneho orgánu a jeho správna úvaha závisí od skutkových okolností v danej veci. Nič na tom nemení ani skutočnosť, že zákon o priestupkoch upravil inštitút ústneho pojednávania v priestupkových veciach kogentným spôsobom.

II. Až vydané rozhodnutie správneho orgánu jednoznačne určí, čoho sa páchatel' správneho deliktu dopustil a v čom spáchaný delikt spočíva. V rozhodnutiach sankčného charakteru, je nevyhnutné vymedziť presne, za aké konkrétne konanie je subjekt postihnutý. To je možné zaručiť len konkretizáciou údajov obsahujúcich popis skutku s uvedením miesta, času a spôsobu jeho spáchania, prípadne uvedením iných skutočností, ktoré sú potrebné na to, aby skutok nemohol byť zamenený s iným. Takáto miera podrobnosti je nevyhnutná pre celé sankčné konanie, a to najmä z dôvodu vylúčenia prekážky litispendencie, res iudicata, dvojitého postihu za rovnaký skutok, na určenie rozsahu dokazovania, ako i na zabezpečenie riadneho práva na obhajobu.

30

4/ Moderácia v súťažnom práve

Rozsudok NS SR sp.zn. 3 Sžh/2/2016 z 23. novembra 2017

K výraznému znižovaniu ukladaných pokút za protisúťažné konanie môže dochádzať len pri aplikácii „Programu zhovievavosti“ (Leniency Programme) vo vzťahu k subjektom, ktoré prispievajú k odhaleniu protisúťažného správania podnikateľov.

31

5/ Dekriminalizácia skutku

Rozsudok NS SR sp.zn. 6Asan/9/2017 z 21. februára 2018

Nelegálna práca a nelegálne zamestnávanie, hoci by bolo i preukázateľne zistené inšpektorátom práce v čase výkonu inšpekcie, ako i v čase rozhodovania správneho orgánu o uložení sankcie za správny delikt, avšak ak v čase rozhodovania správneho súdu už nie je konanie sťažovateľa deliktuálnym konaním, a to vzhľadom na novšiu priaznivejšiu úpravu pre sťažovateľa ako páchatel'a, ktorá dekriminalizovala jeho deliktuálne správanie, musí na túto skutočnosť správny súd prihliadnuť ex lege, hoci túto skutočnosť sťažovateľ vôbec nenamieta. Ide tu o rešpektovanie princípov správneho trestania a aplikáciu inštitútu nepravej retroaktivity, ktorá je prípustná, ak je v prospech páchatel'a, ktoré skutočnosti vyplývajú z článku 50 ods. 6 Ústavy SR, ako i z príslušných medzinárodných dokumentov.

32

6/ Protokol – Úrad pre verejné obstarávanie

Uznesenie NS SR sp. zn. 6Sžfk/15/2018 z 25. apríla 2018

Protokol o výsledku dodržiavania zákona č. 25/2006 Z.z. o verejnom obstarávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, ako i zápisnica o jeho prerokovaní v prípade, ak kontrolovanému subjektu neukladajú práva a povinnosti, sú iba podkladovým materiálom pre prípadné rozhodnutie o uložení sankcie za spáchanie správneho deliktu na úseku verejného obstarávania (§ 149 Stanoviská a rozhodnutia vo veciach správnych Zbierka stanovísk NS a súdov SR 6/2018 2 citovaného zákona). Tieto správne akty nie sú spôsobilé zasiahnuť do práv a povinností kontrolovaného subjektu, pretože majú iba predbežnú povahu, a preto nepodliehajú súdnemu prieskumu. Až v prípade, ak správny orgán zvolí na základe zistení z kontroly zákonom predpísaný postup (podľa § 27a zákona č. 528/2008 Z.z. o pomoci a podpore poskytovanej z fondov Európskeho spoločenstva v znení neskorších predpisov) a vyvodí z kontrolných zistení pre žalobcu sankčný postih, bude rozhodnutie o uložení pokuty ako aj postup správneho orgánu tomuto rozhodnutiu predchádzajúci, preskúmateľný súdom, pretože až týmto rozhodnutím dôjde k zásahu do práv a povinností žalobcu.

33

7/ Vodná fajka

Rozsudok NS SR sp. zn. 4Sžo/6/2015 zo dňa 4. novembra 2015

Vodná fajka je výrobok, ktorý je určený na fajčenie, a preto je predaj vodnej fajky formou podomového a zásielkového predaja zakázaný a takéto deliktuálne konanie je sankcionovateľné.

8/Elektronická cigareta

Rozsudok NS SR sp. zn. 4Sžo/23/2016 zo dňa 7. marca 2017

Elektronická cigareta je výrobok určený na fajčenie, aj keď neobsahuje tabak. Je technicky usporiadaná tak, že môže byť použitá aj na inhalovanie nikotínu tým, že sa do nej nainštaluje nikotínová náplň, a preto je predaj elektronickej cigarety formou podomového predaja a zásielkového predaja zakázaný a takéto deliktuálne konanie je sankcionovateľné

34

9/ Úradný list, výzva – financie EÚ

Uznesenie NS SR sp. zn. 1Sžf/87/2015zo dňa 14. februára 2017

V prípade, že správny orgán vydal napadnutý úradný list vo forme výzvy na vrátenie finančných prostriedkov poskytnutých podľa zákona č. 528/2008 Z.z. o pomoci a podpore poskytovanej z fondov Európskej únie v znení neskorších prepisov, nemohol správny orgán zároveň uplatniť svoju rozhodovaciu právomoc, nakoľko tu absentuje donucovacia zložka výkonu verejnej moci. Ide totiž len o výzvu na dobrovoľné plnenie oznámenej (nie uloženej) povinnosti na základe zistených (iba tvrdených) skutočností.

35

10/ Nekalá obchodná praktika

Rozsudok NS SR sp. zn. 3Sžo/102/2015 zo dňa 7. septembra 2016

I. Ak bolo na základe kontroly Slovenskej obchodnej inšpekcie zistené, že kontrolovaný subjekt postupoval pri uplatnení reklamácie v rozpore s požiadavkami odbornej starostlivosti, ktorú možno rozumne od neho ako predávajúceho očakávať pri jeho konaní vo vzťahu k spotrebiteľovi, mohol tým podstatne narušiť ekonomické správanie spotrebiteľov vo vzťahu k poskytovanej službe.

II. Ak kontrolovaný subjekt namiesto potvrdenia o prijatí reklamácie vydáva zákazníkovi-spotrebiteľovi „Zmluvy o vykonaní opravy“, boli jeho správaním naplnené znaky nekalej obchodnej praktiky v zmysle zákona č. 250/2007 Z.z. o ochrane spotrebiteľa a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov [§ 7 ods. 1 v nadväznosti na § 7 ods. 2 písm. a) a b)].

36

11/ Zodpovednosť za colný delikt

Rozsudok NS SR sp. zn. 1Sžf/71/2015 zo dňa 1. decembra 2016

- I. Z vôle zákonodarcu vlozenej do obsahu daňových predpisov nepochybne vyplýva, že celý systém daňového trestania za správne delikty je postavený na princípe objektívnej zodpovednosti, teda zdôrazňuje zodpovednosť za výsledok. Otázka zavinenia, ktorá sa rieši najmä v priestupkovom konaní, je v tejto súvislosti irelevantná, nakoľko v konaní o colných deliktoch sa preukazuje len porušenie právnej povinnosti.
- II. K zániku resp. redukcii zodpovednosti za colný delikt a následnému upusteniu od uloženia zodpovedajúcej sankcie by mohlo dôjsť len za existencie liberačných dôvodov stanovených priamo v zákone, podľa ktorého sa potrestanie uskutočňuje.

37

- KS BA 2S/187/2014 – neuskutočnenie ústneho pojednávania vo vzťahu k požiadavkám, čl. 6 ods. 1 DOLPZS
- In dubio mitis v prípade prípustnosti dvojitého výkladu
- Vigilantibus iura (právo je na strane ostražitých) resp. Vigilantibus leges sunt scriptae (zákony sú napísané pre bdelych)

38

Ďakujem
za pozornosť.